

Idäntutkimus ja Balkan

V e s a S a a r i k o s k i

Suomen Akatemian teettämässä Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelman evaluointiraportissa (Publications of the Academy of Finland 4/01) todettiin, että ohjelman projektien ja tutkimustulosten painottumisen vuoksi se oli ennen muuta Luoteis-Venäjän tutkimusohjelma. Samoin peräänkuulutettiin järkevää tasapainoa tarpeiden määräämän (needs-driven) tutkimuksen ja uteliaan tiedonhalun (curiosity-led) motivoiman tutkimuksen välillä. Edellinen kun olisi päämäärähakuista ja yhteistyökykyistä ja jälkimmäinen pikemminkin tuloksetonta haja-amuntaa ja tutkijajaksiloiden omia tarpeita tyydyttävää toimintaa. Raportista, joka sinänsä sisälsi arvokasta palautetta, jäi vahvasti sellainen vaikutelma, että Suomessa pitäisi keskittyä ennen muuta Venäjän ja lähialuiden tutkimukseen juuri needs-driven-periaatteella. Äkkiseltään tällainen painotus ja kansallisten tutkimusresurssien keskittäminen vaikuttaa hyvinkin järkevältä: eikö venäläisen yhteiskunnan ymmärrettäväksi tekeminen ole riittävä ja erityisesti suomalaiselle yhteiskunnalle tärkeä haaste?

Sekä mainitussa raportissa että myöhemmässä Akatemian teettämässä kansainvälisten suhteiden tutkimuksen evaluoinnissa (Publications of the Academy of Finland 4/02) peräänkuulutettiin tieteentekijöiltä aitoa osallistumista kansainväliseen tiedeyhteisöön — olkoonkin, että se useimmiten käytännössä tarkoittaa englanninkielistä länttä. Tämän toivomuksen voi tavallaan nähdä vastakkaisena resurssien “kansalliselle keskittämislle”, sillä hajautetun rahoituksen mahdollistamat, näennäisen marginaalisista asioista kiinnostuneet tutkijat ja pienet tutkimusryhmät voivat verkottua joustavasti kansainvä-

liseen tiedeyhteisöön ja osallistua siten suurempien tutkimustavoitteiden toteuttamiseen yli kansallisten rajojen. Minun silmissäni pieni on kaunistaja pluralistinen tiedepolitiikka tehokasta — ainakin ihmistieteissä, joissa panos-tuotos –ajattelun sovellukset toimivat vailla häiriöitä. Uskaltaisinko sanoa: avoin uteliaisuus voi tuottaa enemmän kuin tilannesidonnainen tarveharkinta.

Munia onkin ainakin jossain määrin pantu moneen koriin, ja Balkan-tutkimuksellekin on riittänyt. Balkan-tutkimus, sellaisena kuin se näyttääytyy “Balkan kylmän sodan jälkeen: identiteetit ja politiikka” -projektissa¹ (Changing identities and politics of the Balkans after the Cold War), on monessakin mielessä idäntutkimusta. Alueellisesti se kohdentuu pääsääntöisesti entiseen yksipuoluesosialistiseen Eurooppaan, siihen, joka vielä runsaat kymmenen vuotta sitten tunnettiin Itä-Eurooppana. Temaattisesti Balkan-tutkimuksesta löytyy monia yhtymäkohtia esimerkiksi Venäjän-tutkimukseen. Balkanilla myös “itä” ja “orientti” saavat monia merkityksiä. Ja sokerina pohjalla: Suomen Akatemia rahoittaa Balkan-projektia Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen osoitetuista rahoista. Kyllä: Balkan-tutkimus on idäntutkimusta. Mutta se on myös kansainvälisten suhteiden tutkimusta, naistutkimusta, tilatutkimusta, käsitetutkimusta, konfliktintutkimusta, menneisyyspolitiikan tutkimusta ja niin edelleen.

Hankkeen yleisenä tavoitteena on syventää poliittista ja yhteiskunnallista tietämystä nykyisestä Kaakkois-Euroopasta haastamalla vallitsevia käsityksiä Balkanista ja Euroopasta ja niiden suhteesta. Projektin tutkijoiden hankkeiden teoreettiset lähtökohdat voi tiivistää kahteen käsitteeseen: poliittinen tila ja identiteettipolitiikka. Poliittinen tila viit-

taa erilaisten alueiden ja reviirien määrittämisen luonteeseen sosiaalisina ja kulttuurisina konstruktioina. Poliittiseen tilaan liittyy aina identiteettipoliitiikka, jonka rakennusaineina ovat esimerkiksi nationalismi, etnisyys, sukupuoli ja historiakuvien hallinta ja politisointi (menneisyyspolitiikka). Niinpä pohjimmitaan kysymme: mitä 'Balkan' on 'Euroopalle' ja mitä 'Eurooppa' 'Balkanille'? Vastauksia punnitaan sekä angloamerikkalaisissa, ranskalaisissa että balkanilaisten toimijoiden määrittämistä tieteellisissä keskusteluissa ja foorumeilla. Uskomme esittävämme tärkeitä kysymyksiä, joiden vastaukset ovat sovellettavissa myös ajankohtaisiin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin kuten Euroopan unionin laajentumista tai kulttuurista vuorovaikutusta koskeviin.

Tällä Idäntutkimus-lehden tarjoamalla foorumilla Balkan-projektin tutkijat esittävät joitakin vastausehdotuksia 'Euroopan' ja 'Balkanin' suhteen problematiikkaan. Marko Lehti luonnostelee artikkelissaan länsimaisten toimijoiden oman ymmärryksen viitekehystä, eräänlaista Balkanin mielenmaismaa. Sen hahmottamisen avulla on mahdollista problematisoida yksioikoinen näkemys lännen "rationaalisesta" politiikasta. Tanja Tamminen pohtii niin ikään tätä vieraan tilan ymmärtämisen ja mieltämisen haas-

tetta: läntiset toimijat pyrkivät viemään Balkanille omaa käsitystään poliittisen tilan hallinnasta. He haluavat "eurooppalaistaa Balkanin" ehkäistäkseen "Euroopan balkanisoitumisen". Oma näkökulmani on tavallaan Lehden esittämän peilikuva tuodessaan esiin Balkanin ja erityisesti entisen Jugoslavian lähistorian "rationaalisen" tulkinnan, jossa keskeiseksi tapahtumia selittäväksi tekijäksi nousee politiikka etnisen vihan ja atavistisen Balkan-mytologian sijaan. Nämä kaikki kolme artikkelia käsittelevät tavallaan "toiseuden", usein määrittäjän itsensä luoman toiseuden ongelmaa. Zeki Kütük paneutuu konkreettisesti tähän ulottuvuuteen tarkastelemalla turkkilaisesta näkökulmasta Turkin ja Euroopan unionin suhdetta. Onko Turkki edelleen Euroopan "toiseus", jolla ei ole sijaa porstuaa edempänä? Miten itse suhtaudumme turkkilaisiin argumentteihin ja käsityksiin? Luulen, että toisten tapausten parissa työskentelevät idäntutkijat tunnistavat Balkan-tutkimuksessa monia tuttuja lähtökohtia.

1 Suomen Akatemia rahoittaa Turun yliopiston poliittisessa historiassa koordinoitua hanketta vuosina 2001-2005. Kirjoittaja on hankkeen vastuullinen johtaja, ja sen tutkijoina toimivat Marko Lehti, Zeki Kütük, Tanja Tamminen ja Johanna Valenius.